

**МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН
НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

*В. Я. Швець, д. е. н., професор, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
vasil-shvetc@ukr.net, ma_riva@ukr.net*

Визначено проблеми відсутності належного взаємозв'язку та взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності. Встановлено основні причини неупорядкованості діяльності держави, регіонів, бізнесу та суспільства щодо сталого соціально-економічного розвитку України. Оцінено перешкоди на шляху правового та інституційного забезпечення впровадження в систему державного управління інструментів та механізмів соціальної відповідальності. Запропоновано пріоритетні заходи модернізації системи суспільних відносин на засадах соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, державне та регіональне управління, громадське суспільство, держава, регіон, бізнес, механізми взаємодії суб'єктів.

Постановка проблеми. Прагнення України до використання невитратних важелів підвищення ефективності управління обумовлює розв'язання проблем подолання супротиву діяти злагоджено згідно з високим рівнем обов'язковості, довіри та відповідальності. Чим вищим буде рівень консолідації суб'єктів суспільних відносин, тим більш прискореним буде вихід із системної кризи та поступове солідарне подолання наслідків воєнних дій на Сході України. Головною причиною тривалої неефективності взаємодії держави, регіонів, бізнесу і суспільства є превалювання «суб'єкт – об'єктних відносин», а не «суб'єкт – суб'єктних» відносин між державою та кожним із її партнерів суспільних відносин. Так, відносини між державою та регіонами були б дійсно рівноправними, коли відбувся б розподіл повноважень, компетенції, функцій, ресурсів та відповідальності між ними. Саме процес децентралізації сприятиме формуванню умов для рівноправного партнерства між центром та регіонами з відповідно розподіленою соціальною відповідальністю. Але цей процес ініціювався з моменту набуття Україною незалежності, він передбачався державними стратегіями, обґрунтовувався та визначався в Доповідях Президента України Верховній Раді України, навіть у 2005 році було проведено Парламентські слухання з цих питань, а у 2014 р. знов констатується гостра потреба у цьому процесі та її прискорення, бо є надія врегулювання східного конфлікту та стримання його розповсюдження саме на засадах де-

централізації, де соціальна відповідальність її суб'єктів буде превалювати при розподілі та виконанні повноважень, залученні ресурсів та формуванні державних та регіональних стратегій розвитку. За таким станом, коли ресурси, повноваження, функції та компетенція зосереджувались у державі, регіон був об'єктом управління, а соціальну відповідальність за їх розвиток держава делегувала регіону. Тому взаємодія між центром та регіонами була постійно в несприятливому та невизначеному стані через що не спрацьовували механізми забезпечення якості та ефективності управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукових робіт з означеної проблеми свідчать про все більше усвідомлення діловими колами, владою і науковцями значущості соціальної відповідальності. Більша кількість публікацій присвячена соціальній відповідальності бізнесу [1–4]. Меншою, але значною є кількість публікацій, які розкривають результати досліджень із соціальної відповідальності держави та регіону [5–8]. Розробленість проблеми соціальної відповідальності людини вкрай обмежена, але саме представники економічної науки А. М. Колот та Г. В. Задорожний мають найбільшу кількість розробок з цих проблем [9–11].

Соціальна відповідальність громадянського суспільства має низьку ступінь наукової розробки та відповідно незначну кількість публікацій з цих проблем [7, 12].

Системністю підходів до проблематики з соціальної відповідальності характери-

зуються роботи донецьких фахівців з Інституту економіки промисловості НАН України, які виконувались від керівництвом академіка НАН України О. І. Амоші та професора О. Ф. Новікової [8], а також докторанта цього інституту М. Є. Дейч [7].

Формулювання мети статті. Метою статті є виявлення проблем та визначення можливостей впровадження в систему державного управління інструментів та механізмів соціальної відповідальності, окреслення пріоритетних заходів модернізації системи суспільних відносин на засадах соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення механізмів взаємодії держави та бізнесу визначає вплив процесів глобалізації на зміни традиційного розподілу ролей в управлінських взаємовідносинах. Великий бізнес стає суб'єктом, який починає впливати на міждержавні відносини, соціально-економічні процеси, міжнародну і регіональну політику, використовуючи для цих цілей всі свої переваги. Цілком імовірно, що в недалекому майбутньому великий бізнес через транснаціональні корпорації може стати домінуючим у розвитку як світового, так і національного господарства, здійснюючи при цьому управління органами державної влади, політичними партіями та громадськими організаціями. Слід звернути увагу на те, що ці тенденції розвиваються в умовах пасивної участі в них самого суспільства, яке фактично є стороннім спостерігачем. Причиною цього є те, що на сьогоднішній день громадянське суспільство в Україні у стадії активного становлення, яке здатне буде чітко сформулювати пріоритети своїх інтересів з їх постановкою як перед державою, так і перед бізнесом. Але в теперішній час воно до цього не готове.

Враховуючи зростаючу складність упорядкування суспільних взаємовідносин до побудови ефективного механізму їх взаємодії, необхідно шукати основу створення системи спільних інтересів всіх суб'єктів взаємодії, реалізуючи при цьому принципи їх взаємної соціальної відповідальності. Рішення даної проблеми можливе лише на основі фундаментальних принципів системного підходу до управління складними соціально-економічними системами. При цьому

слід виходити з позиції, що в системі «суспільство-держава-регіон-бізнес» чільну роль грає суспільство, як складна соціальна система, основним елементом якої є люди з безліччю їх зв'язків, відносин і взаємодій. Важливою підсистемою суспільства є держава, як його спосіб організації, як керуюча підсистема суспільства. Як суб'єкт управління держава реалізує свої повноваження через законодавчі, виконавчі та судові органи. Регіон – органічна підсистема в системі державного управління, яка через взаємодію з державою здійснює відповідно до законодавства України свої функції, повноваження, обов'язки, спрямовані на людський та сталий розвиток, а також на використання регіональних особливостей для ефективного управління їх розвитку. Бізнес є осередком, підсистемою суспільства, який здійснює виробництво різноманітних товарів, продуктів і послуг, необхідних для нормального сталого розвитку суспільства та задоволення різноманітних потреб всіх його членів.

Багато дослідників в останні роки висловлюють і обґрунтовують точку зору про наростання кризових явищ у взаємовідносинах держави і великого бізнесу. Не допустити переростання цих явищ у системну кризу можливо тільки на основі формування гармонійної системи взаємодії. Але при цьому, необхідно зробити акцент на самих людей, що складають керівні структури бізнесу та держави, тобто представників органів влади і топ-менеджерів бізнес-структур. Враховуючи, що держава і бізнес є елементами складної соціально-економічної системи – суспільства в цілому, то гідні форми компромісних відносин між ними можуть бути знайдені тільки на основі визнання ними пріоритету загальних цілей та інтересів. У цих цілях повинні бути на компромісній основі відображені як інтереси бізнесу, так і інтереси держави, і суспільства. В Україні загальна стратегічна мета, яка однозначно сприймалася і визнавалася всіма суб'єктами взаємовідносин, до теперішнього часу відсутня: сучасне українське суспільство повинно прагнути до збереження цілісності суспільства як єдиного соціального організму на основі розвитку ринкової економіки для підвищення рівня та якості життя населення, зближення умов його життєдіяльнос-

ті з провідними розвиненими країнами світу. Реалізація такої настанови в житті буде можливо при дотриманні таких вимог:

1) держава як суб'єкт управління, представляючи інтереси суспільства, має консолідувати зусилля всіх господарюючих суб'єктів на національному, регіональному та місцевому рівнях для досягнення національних інтересів та стратегічних пріоритетів;

2) регіональні органи влади в якості головної мети соціально-економічного розвитку регіону повинні ставити завдання підвищення конкурентоспроможності його економіки і зростання на цій основі добробуту населення;

3) будь-яка соціально-відповідальна бізнес-структура в якості стратегічної мети повинна ставити завдання досягнення довгострокових конкурентних переваг, що дозволяють забезпечити сталий розвиток і підвищення рівня і якості життя, як співробітників своєї компанії, так і населення регіону, на території якого вона функціонує;

4) суспільство, як системоутворюючий елемент, має вирішувати задачу створення умов для ефективного спільного функціонування, розвитку держави, регіону та бізнесу в інтересах суспільства та кожної людини.

Для цього необхідно, щоб суспільство, з одного боку, формувало цільові орієнтири розвитку держави, регіону і бізнесу, а, з іншого боку, – здійснювало безперервний досить жорсткий контроль за діяльністю як державних і регіональних органів влади, так і за діяльністю бізнесу. Очевидно, що ні бізнес, ні державні та регіональні органи влади автономно навряд чи зможуть раціонально вирішити цю задачу з системних позицій. Найімовірніше, ці суб'єкти суспільства у вільному, безконтрольному режимі будуть намагатися вирішувати загальносистемні завдання виходячи з власних об'єктивно існуючих інтересів, що підтверджується світовим досвідом та вітчизняною практикою останніх років. Таким чином, мова йде про необхідність формування консолідованих суспільних структур, що представляють різні компоненти громадянського суспільства, які б могли чинити істотний вплив на функціонування як органів влади, так і бізнесформувань, об'єднуючи їх і виробляючи єдині позиції щодо вирішення проблемних

ситуацій у суспільстві в цілому.

Громадянське суспільство може значну частину своїх інтересів і повноважень делегувати недержавним некомерційним організаціям, які сприяють гармонізації відносин держави з бізнесом, використовуючи принципи соціальної відповідальності. Забезпечити продуктивну участь суспільства у вирішенні поставлених проблем можливо на засадах державно-приватного та соціального партнерства.

Найкращою формою взаємодії бізнесу, влади і громадських організацій є соціальне партнерство з визначеністю предмету взаємодії, тобто з необхідності забезпечення:

- соціальної безпеки, стабільності і порядку в суспільстві;
- сталого розвитку;
- правового захисту та реалізації основних прав і свобод;
- умов гармонійного розвитку людини.

Механізми соціального партнерства закладено в основу реалізації моделі соціальної відповідальності на практиці, що визначено у міжнародному стандарті «Керівництво із соціальної відповідальності ISO 26000», яке пропонує унормувати соціальну відповідальність суб'єктів суспільного управління органів державної влади. У стандарті це поняття пропонується розглядати у двох аспектах, як ставлення влади до корпоративної соціальної відповідальності і як їх власну соціальну відповідальність, що сьогодні визначена лише за загальним напрямом її прояву, а саме:

- соціальна відповідальність влади перед суспільством взагалі;
- соціальна відповідальність за якість своєї роботи й послуг;
- забезпечення гідного рівня життя населення країни та її регіонів;
- запровадження сталого розвитку;
- розвиток державно-приватного та соціального партнерства.

У структурі компонентів соціальної відповідальності влади і бізнесу виокремлюються організаційне управління, права людини, екологічні питання, трудові питання, питання споживачів, практика чесного ведення бізнесу, соціальне залучення до співпраці і соціальний розвиток. Визначені компоненти соціальної відповідальності харак-

теризують не конкретну й особистісну дію відповідних органів влади чи окремих службовців, а формують траєкторії руху їх діяльності для задоволення вимог суспільства до влади, оскільки практично збігаються з їх безпосередніми функціями.

Важливою та гострою проблемою у реалізації принципів соціальної відповідальності є низька активність суб'єктів соціальної відповідальності держави, регіонів, бізнесу у процесах взаємодії з громадянським сектором. Соціально-економічне життя на територіях може бути успішно організованим тільки після того, як самі територіальні громади стануть соціально об'єднаними, та самі почнуть формувати та реалізовувати соціальну відповідальність у своїх діях та житті. Це перетворить людину з об'єкта управління на суб'єкт управління. Тому необхідно, щоб у громадах на базі виключно спільних соціальних інтересів, правових норм і погоджених регуляторів у соціальній сфері були сформульовані їх соціальна місія, соціальна політика, соціальні принципи і соціальна поведінка влади та суб'єктів господарювання.

Тому вирішення проблеми підвищення соціальної відповідальності суспільства на рівні соціальних утворень має починатись з кожної окремої людини, поступово поширюючись на трудовий колектив, бізнес, суспільні організації, громади, які пов'язані між собою спільною взаємодією, спорідненими цілями, бажанням співпраці, зусиллями і прагненнями до гідної якості життя і розширення можливостей вибору людини.

Соціальна відповідальність громадянина передбачає усвідомлення особистістю необхідності соціальної активності, наслідків своїх вчинків і дій, значущих для суспільства, людей, держави. Вона виступає індикатором високого рівня людяності, служить показником розвитку особистості, критерієм її соціальної зрілості, яка виражається в потребі самореалізації не себе в суспільстві, а себе для суспільства.

Соціальна відповідальність держави та представників влади є важливим якісним показником зрілості всієї системи державно-суспільних відносин. Вона виступає в якості критерію рівня соціально-економічного розвитку держави, рівня професіоналізму дер-

жавних службовців, рівня громадянської самореалізації населення та рівня демократичних проявів у суспільному житті. Соціальна відповідальність влади – це складна інституційна система і комплекс економічних і правових можливостей та умов, що охоплюють всі сфери суспільної життєдіяльності та реалізуються в практичній діяльності.

Соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність суб'єктів господарювання за вплив своїх рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище через прозору та етичну поведінку, яка: сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я і добробут суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована в діяльність всієї бізнес організації і застосовується в її взаєминах.

Формування соціальної відповідальності держави, регіону, громадянського суспільства має базуватися не тільки на загальноприйнятих міжнародних принципах, але й чітко враховувати сучасні українські реалії. Коли кожний суб'єкт соціальної відповідальності має бути спрямований у своїх прагненнях побудувати справедливе та правове суспільство через забезпечення подолання системної кризи. Основним важелем реалізації соціальної відповідальності в Україні має стати принцип солідарної відповідальності, який передбачає пропорційний розподіл соціального обов'язку між учасниками соціально-економічних відносин.

Органам державного та регіонального управління необхідно створювати режим найбільшого сприяння для сумлінних підприємців, які вирішують суспільно значущі завдання ресурсо-енергозбереження, підвищення екологічної безпеки виробництва, зростання продуктивності праці, розвитку територій присутності, тобто сприяти розвитку соціальної відповідальності бізнесу в усіх регіонах України.

Органи державної влади через систему освіти мають можливість впливати на формування, запровадження та посилення суб'єктних якостей особистості через сприйняття та реалізацію загальноосвітніх та національних цінностей і традицій, національно-патріотичне виховання, соціально-

відповідальну поведінку. Одночасно взаємодія та взаємовплив держави, суспільства та людини виявляються у зростанні трудових та професійних компетенцій, розвитку людського потенціалу, активізації соціальних та інноваційних процесів, сумлінності та дисциплінованості, а головне в укріпленні правової соціальної поведінки.

Висновки. Таким чином, розв'язання проблем практичної реалізації принципів соціальної відповідальності в Україні потребує наукового пошуку, включення в загальну систему державного управління завдання щодо зміни ролі в суспільних відносинах з суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні, наслідуванні позитивній зарубіжній практиці інституційного забезпечення соціальної відповідальності, в ініціації соціальної відповідальності щодо громадянського суспільства та людини, у врахуванні в процесах децентралізації застосування соціальної відповідальності для забезпечення взаємовідносин між центром та регіонами. Саме через усвідомлення та реалізацію механізмів взаємодії суб'єктів соціальних відносин щодо її запровадження створюються умови для розв'язання проблем, зниження перешкод та надання можливостей для оптимістичних перспектив розвитку країни та реалізації прагнень до євроінтеграції.

Література

1. Булеев И. П. Социальная ответственность бизнеса: теория и практика: [Моногр]. / И. П. Булеев, Н. Ю. Брюховецкая, Е. В. Черных. – Донецк : ИЭП НАН Украины, ДонУЕП, 2008. – 137 с.
2. Галушка З. І. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: національні особливості [Електронний ресурс] / З. І. Галушка. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2010_6/7_Social.pdf
3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння сутності, сучасний стан,

проблеми і перспективи розвитку в Україні / О. А. Грішнова // Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: моногр. / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 189–210.

4. Шаповал В. М. Соціальна відповідальність бізнесу в структурі управління економікою: [Моногр]. / В. М. Шаповал. – Дніпропетровськ : ДВНЗ «НГУ», 2011. – 357 с.

5. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян: моногр.: у 2-х т. / за ред. Г. Г. Півняка; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.1. – 629 с.

6. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян: моногр.: у 2-х т. / за ред. Г. Г. Півняка; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – Д. : НГУ, 2014. – Т.2. – 408 с.

7. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект: [Монограф]. / М. Є. Дейч; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 352 с.

8. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки): монографія / О. Ф. Новікова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 296 с.

9. Задорожний Г. В. Свобода – відповідальність як джерело особистісної динаміки господарського розвитку (висновки-орієнтири для подальших досліджень) / Г. В. Задорожний // Духовно-культурні чинники соціоекономічної динаміки: монографія молодих вчених; під наук. ред. Г. В. Задорожного, У. Девидова. – Харків, 2013. – 254–262.

10. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: моногр. / за ред. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.

11. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 3–9.

12. Звонар В. П. Економічна феноменологія соціальної відповідальності у контексті модернізації суспільства / В. П. Звонар // Людський розвиток в Україні: соціальні та демографічні чинники модернізації національної економіки: (кол. моногр.) / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – С. 69–109.

Определены проблемы отсутствия должной взаимосвязи и взаимодействия субъектов социальной ответственности. Установлены основные причины неупорядоченности действий государства, регионов, бизнеса и общества относительно устойчивого социально-экономического развития Украины. Оценены препятствия на пути правового и институционального обеспечения внедрения в систему государственного управления инструментов и механизмов социальной ответственности. Предложены приоритетные мероприятия модернизации системы общественных отношений на принципах социальной ответственности.

Ключевые слова: социальная ответственность, государственное и региональное управление, гражданское общество, государство, регион, бизнес, механизмы взаимодействия субъектов.

The problems of the lack of adequate interconnections and interactions of the subjects of social responsibility are defined. The major reasons for irregularity of the state, regions, business, society's actions concerning human and sustainable development are determined. Barriers of legal and institutional support for the implementation of the system of state management tools and mechanisms of social responsibility are estimated. The primary activities for modernization of the system of social relations on the principles of social responsibility are offered.

Keywords: social responsibility, state and regional government, civil society, state, region, business, mechanisms of interaction between actors.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Шаповал В. М..

Надійшла до редакції 2.09.14.